

En livsviktig betraktelse

Den korta versionen

Förord

I vår cirkel har vi diskuterat hur våra ohållbara livsstilar uppkommit och vidmakthållits men också hur de med fokus på rättvisa och ansvar kan förändras mot en ny och hållbar färdriktning.

Inledning

Sverige utgör en del av den rika världen, som i sin tur utgör ca 1/7 av jordens befolkning. Den rika världen har utvecklat livsstilar, som tar i anspråk betydligt mer än vad jordens ekosystem levererar. Vi behöver utveckla nya, gemensamma värderingar kring livskvalitet och global rättvisa, som innefattar en omtanke om allt levande. Vår vision är att det ska bli lättare och billigare att göra rätt, att ett uthålligt grönt samhälle är modernare, lönsammare, hälsosammare och skönare och att detta samhälle byggs av medborgare, företag och politiker tillsammans.

Rättvisa och ansvar

De globala skillnaderna i livsstilar är inte bara ohållbara utan också djupt oetiska. Fattiga textilarbeterskor eller gruvarbetare, inte sällan barn, betalar ofta med sina liv för den rika världens livsstilar. Klimatförändringarnas konsekvenser i form av höjda havsnivåer drabbar främst låglänta områden med i huvudsak en fattig befolkning. Kön, klass och hudfärg m m ger i stora delar av världen människor olika grundförutsättningar. Män förfogar inom varje samhällsgrupp generellt över mer resurser än kvinnor och män som grupp har mer ohållbara konsumtionsmönster.

Genom sin livsstil utgör de rikaste ett reellt hot mot sin egen och mänsklighetens överlevnad. I modeller för hållbar utveckling läggs mer fokus på teknik medan frågor om social och fördelningspolitisk hållbarhet ges begränsad uppmärksamhet. En ansvarsfull hållning vore att t ex konsekvent börja tillämpa principen "Polluter pays".

Strukturella hinder och möjligheter

Offentlig konsumtion av gemensamma nyttigheter som vård, skola och omsorg har under de senaste decennierna kommit att ersättas av privat konsumtion, bl a i form av varor och resande. Icke CO2-drivande tjänster har alltså växlat över i beteenden med höga CO2-utsläpp. Ytterst handlar detta om ekonomiska strukturer och rena maktförhållanden med bristande transparens. Här har politiken svikit det gemensamma bästa.

Mentala hinder – men också möjligheter

Forskarna betonar att klimatförändringarna fordrar kraftfulla åtgärder och att det är bråttom. Denna information tycks för de flesta vara svår att ta in. Känslor av distans, rädsla, hjälplöshet och skuld kan bidra till att människor väljer att förminska och förneka problemen. Ett antal konkurrerande mål uppvisas ofta som skäl för att inte ändra levnadssätt.

Mental beredskap för en mer hållbar livsstil bör skapas redan i skolåldern, t ex genom ämnet livskunskap. Vi behöver också lära oss mer om hur den mänskliga hjärnan fungerar. Vi är evolutionärt anpassade för en helt annan tillvaro än dagens. Våra beslut styrs av balansen mellan det snabba och känslomässiga limbiska systemet och det långsamma och rationella systemet i frontala cortex. Vårt belöningsystem är nära kopplat till det snabba systemet. Vi måste alltså lura hjärnan att slå på det långsamma systemet för att kunna lösa dessa nya och komplexa problem.

Språk och kommunikation

Språket speglar tid och världsbild

Vårt språk är levande och skapar hela tiden nya ord, t ex *nerväxt* från 2014. Begreppet hållbar utveckling slog igenom redan 1987 i Brundtlandrapporten som "utveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra

kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov." Språket kan också förmedla vissa värderingar och utöva påverkan. Produkter kan lanseras som ekologiska, hållbara eller miljövänliga utan större täckning. Passiva ordkonstruktioner kan ge intryck av naturliga förlopp när det i själva verket handlar om människors oansvariga hantering. Sociala medier kan ge mycket information som också kan bli svår att sova och verifiera.

Massmedias roll

Journalister har ett stort ansvar även om privatägda tidningar är beroende av vinst och därför kan begränsa journalisternas handlingsutrymme. Kunskap och kritisk källgranskning krävs. 97% av klimatforskarna hävdar numera att mänsklig aktivitet står bakom klimatförändringarna. Klimatforskningen är därmed inte en fråga om åsikter utan om vetenskap.

Livskvalitet

Platon lär ha sagt att "den som vill försöka bli lycklig skall inte lägga an på att öka sina tillgångar utan på att begränsa sina krav".

Livskvalitet – ett relativt begrepp

Livskvalitet är ett subjektivt begrepp och kan av den enskilda individen värderas olika över tid. Många är beredda att ändra livsstil förutsatt att andra gör detsamma, vilket kräver politiska beslut. Upplevelsekonsumtion kan ha en starkare effekt på välbefinnandet än varukonsumtion men garanterar inte ett mindre ekologiskt fotavtryck. En hållbar livsstil kan dock uppnås genom samhällsförändringar som leder till såväl hög livskvalitet som minskade utsläpp.

Stress och ohälsa

Dagens livsstilar i den rika världen skapar alltför ofta ohälsa i form av utbrändhet och utmattningssyndrom. Samtidigt verkar många tro att en resursslukande materiell konsumtion ska dämpa stressen. Vi lever med känslan av att ha ont om tid och vi tänker och agerar ofta kortsiktigt. Kvinnor lever längre än män men har större ohälsa bl a på grund av dålig ekonomi och ansvar för andra människor. Män påverkas ofta negativt av osunda krav på mansrollen. Mäns våld mot kvinnor är ett omfattande men försummat folkhälsoproblem. Ny forskning visar att konsekvenserna av klimatförändringarna är så allvarliga att de hotar de senaste 50 årens framsteg inom global hälsa. Med ökade översvämningar kan grundvattnet bli infekterat. Ökade temperaturer ger mer fästingar och annan smittspridning. Nya sjukdomar och resistenta bakterier kommer med ökat resande.

Konsumtion

Sociala normer och reklam

Vi kan sägas leva i en övertalningsekonomi, där vi genom reklam och annan påverkan ständigt övertygas om allt vi behöver för att kunna leva upp till socialt bestämda normer. De samlade kostnaderna för reklam i Sverige beräknas nu uppgå till 67 miljarder kr per år och de ökar ständigt. Inte minst ökar satsningarna på reklam för barn i TV och på nätet, vilket bl a påverkar dem till en ohälsosam livsstil.

Fotavtryck och rättvis bördefördelning

Målet för en hållbar konsumtion är ytterst en värld med ekosystem i balans. Vår inverkan mäts på olika sett, bl a av WHO som ekologiska fotavtryck. Totalt beräknas på jorden finnas 1,7 ha biologiskt produktiv area per capita. Sverige förbrukar (2014) 6 ha. För att siffrorna ska vara meningsfulla krävs att alla CO₂-utsläpp redovisas, såväl inhemska som importerade.

Konsumtionen brukar ofta beskrivas som kopplad till fyra - fem B: Bilen, Biffen, Bostaden och (på senare tid) Börsen och Bagen.

Tillväxt och miljörättvisa

Ekonomisk tillväxt har blivit ett mål i sig snarare än ett medel. Utvecklingen mot managementbyråkrati har gjort oss alla till kunder och konsumenter. Ett sätt att minska överproduktion av onödiga varor kan vara att lägga skatt på produktion och materialuttag i stället för på arbete.

Delningsekonomi

En annan väg mot minskad resursbelastning kan vara ökat bruk av s k cirkulär ekonomi (kollaborativ eller delningsekonomi). Man har beräknat att en reduktion till 1970-talets konsumtionsnivå skulle räcka för att stabilisera CO2-utsläppen och därmed klimatet.

Ohållbar konsumtion

Vi måste ställa om vår konsumtion. Den beskrivs ofta som de tre (eller fyra-fem) B: Bilen, Biffen och Bostaden (och ibland också Börsen och Bagen).

- Bilen

Dagens mobilitet har i den rika världen drivits fram till högt pris för klimat och miljö. Någon form av individuella utsläppsrätter krävs för att inte framtida generationer ska tas som gisslan av den överkonsumtion, som jordens rikaste miljard ägnar sig åt.

- Biffen

Maten och jordbruket står för en fjärdedel av alla CO2-utsläpp och behöver minska dessa med ca 90% till 2050. Köttkonsumtionen står för en mycket stor del och har dessutom ökat kraftigt. Att vi måste äta mindre kött är därför en självklar slutsats.

- Bostaden

Våra bostäder står för en mycket stor del av energianvändning och klimatpåverkan. Här behövs en helhetssyn på hållbara bostadsmiljöer, som inte upprepar miljonprogrammets misstag. Uppvärmningsnormer måste sättas med mycket hög ambition. En hittills närmast förbisedd omständighet är det faktum att CO2-utsläppen under utvinning, framställning och transporter av material samt själva byggproduktionen vid nyproduktion är väsentligt större (ca 80%) än under byggnadens livslängd. Vi måste bli oerhört mycket effektivare i vår materialhantering!

Avslutningsvis

Vi kan själva göra bra saker men politikerna måste införa styrmedel för att göra det möjligt. Politiska styrmedel krävs.

En åtgärdslista för beslutsfattare - det ska vara lätt att göra rätt!

- Bygg ut kollektivtrafiken
- Inför obligatoriskt angivande av ursprung/förädlingsort på varors produktmärkning
- Ge stöd till energibesparande bostadsbyggande
- Ge även stöd till hushåll som drastiskt vill minska sina driftkostnader
- Inför skatteavdrag för reparationer (typ RUT/ROT)
- Se till att kommuner och landsting föregår med gott exempel och serverar mindre rött kött
- Gör det enkelt för invånarna att sopsortera genom lättillgängliga sorteringsstationer

- Gör det lönsamt att återvinna så mycket som möjligt

En åtgärdslista för medborgarna

- Dra ner på konsumtionen
- Välj resurssnåla, miljövänliga och solidarisk alternativ (rättvisemärkt)
- Köp begagnat
- Leasa eller hyr i stället för att köpa nytt (bilpooler)
- Isolera bostaden, installera solceller och/eller bergvärme
- Ät mer grönsaker, baljväxter och fullkorn, ät varierat, ät certifierat
- Ät mindre kött, fett, socker och salt
- Ta vara på rester och minska matsvinnet
- Påverka andra

Medborgarutredningens Livsstilsgrupp 2015-2016

Bo Franzén (cirkelledare)

David Jacobsson (bitr. cirkelledare)

Gerd Johnsson-Latham (repr. redaktionsgruppen)

Inger Lindberg (bitr. repr. redaktionsgruppen)

Waldemar Bergström

Leif Hultgren

Kerstin Lönngrén

Lena Pårup

Christine Stenderup

Birgitta Tornerhielm

Mona Welin